

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Постановка проблеми. Термін «глобалізація» пов'язаний з іменем О. Робертсона, який уперше використав його в 1983 році. Спочатку цей термін застосовувався лише до економіки, але поступово поширився на всі соціальні дисципліни. Отже проблема глобалізації відносно нова і неоднозначна. Вона охоплює всі сторони життя сучасного суспільства. За останні роки глобалізація значно посилила вплив на трансформацію національних систем вищої освіти. Так, на думку одного з відомих теоретиків університетської освіти, віце-канцлера Кенсингтонського університету П. Скотта, глобалізація є найфундаментальнішою зміною світового порядку, при якому національні кордони втрачають своє значення, завдяки розвитку високих технологій і розповсюдженню масової культури. Домінуюча тенденція сучасності — це світовий простір, у якому через національні кордони вільно пересуваються ресурси, люди та ідеї. Одним з наслідків такої тенденції є зближення та інтеграція національних систем освіти [1, с. 3].

Аналіз попередніх досліджень. Найбільш популярні підходи у розкритті терміну «глобалізація», який стосується освіти, знаходимо у працях У. Бека, Е. Гідденса, Г. Герборна, М. Делягіна, В. Іноземцева та ін. На думку П. Скотта глобалізація, безпосередньо стосується університетів, адже робить особливо актуальним завдання поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідницьких мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти. На університети, зауважує вчений, чекає робота з адаптування до вимог епохи глобалізації. Глобалізація, продовжує вчений, можливо найбільш важлива проблема, що постала перед університетом за всю його довгу історію [1, с. 8].

Подібну точку зору висловлює Дж. Деланті, професор Кембріджського університету. Він підкреслює, що у відповідь на зміни в суспільстві, культурі й знаннях, сучасний університет повинен так само змінитися, знайти своє місце в нових соціально-політичних реаліях, щоб гарантувати свою «конвертованість». Однак на відміну від П. Скотта він стверджує, що на рубежі XX-XXI ст. університет уже став глобальною установою, зайнятою в тристоронніх відносинах із урядовими й багатонаціональними корпораціями [6, с. 8]. П. Скотт і Дж. Деланті розглядають глобалізацію як чинник упровадження в університети елементів ринкової економіки, що тепер змінює і національні, і світову системи вищої освіти.

Серж Путс Лажю (Pouts-Lajus, Serge), науковий консультант паризької організації «Виховання і регіони» (Education et territoires), сказав: «Як існують віруючі та атеїсти, так є прихильники і противники інформаційно-комунікаційних технологій, а також і агностики, які утримуються від одної чи іншої сторони, чи то чекаючи, що випадок їх напевне в одну чи іншу сторону, чи просто вважають, що це питання не має вирішення, або ж воно просто нецікаве. Прихильники інформаційно-комунікаційних технологій сьогодні є в більшості; вони задають тон, вони безперервно намагаються залучити прихильників, переконати тих, які ще вагаються. На протипагу голосам, які кажуть, що інформаційно-комунікаційні технології не відіграють важливої ролі, йде шалена і часто різка реакція і критика» [8]. Згідно з заключною декларацією першого світового інформаційного Саміту, який відбувся у Женеві у грудні 2003 року, інформація і

комунікація є основою прогресу, підприємницьких умінь та добробуту людини. Нові інформаційно-комунікаційні технології досить відчутно впливають на усі аспекти нашого соціального, економічного та культурного життя. Їх властивість скорочувати велику кількість класичних перешкод, особливо тих, які становлять час та відстань, дозволяє, вперше в історії, скористуватись їх потенціалом мільйонам людей у всіх куточках світу. З новими інформаційними та комунікаційними технологіями глобалізація входить у нову інформаційну еру [9].

Метою статті є проаналізувати основні тенденції впливу на освітній простір процесів глобалізації та потужного розвитку дистанційного навчання. Глобалізація, яка характерна для сучасного суспільства і сприяє розширенню економічних, політичних і культурних зв'язків між націями, певною мірою, своєму процвітання завдячує швидкості і доступності комунікації, а отже і доступності освіти, завдяки дистанційному навчанню. Щодо неперервної освіти, то це питання обговорювалося на засіданні Світової організації торгівлі (СОТ) l'Organisation mondiale du commerce (ОМС) у 2002 році, коли США запропонували створити сприятливі умови для надання освітніх послуг у професійно-технічній освіті, у навчанні дорослого населення, зменшуючи перешкоди в обміні цими послугами через національні кордони, завдяки електронним і матеріальним засобам, а також сприяючи створенню навчальних закладів, які б пропонували освітні послуги студентам у їх рідних країнах і за кордоном. На цю пропозицію погодилась Канада, але зазначила, що буде обстоювати виключення обов'язкового навчання у рамках цих переговорів. Спрощення обміну веде за собою послаблення правил, що пов'язано з можливостями технічних засобів комунікації і сприяє потужному розвитку дистанційної освіти і віртуальних посібників. Усе це разом спричиняє зміни у системі навчання.

Виклад основного матеріалу. Дистанційна освіта є на стадії інтенсивного розвитку і може служити поштовхом до утворення надзвичайно мобільної «міжнародної» робочої сили. Економісти зазначають, що освіта — це ринок з 2 000 мільярдів доларів, отже це становить певну небезпеку для освітньої галузі. За словами професора Лувенського (Бельгія) католицького університету Рікардо Петрелли, освіта може потрапити у досить небезпечні ситуації, які є наслідком політичних, соціальних та економічних змін за останні тридцять років. Саме тоді, спосіб життя зосередився на гіперспоживанні і на загальній комерціалізації всіх товарів та послуг, стався різкий розвиток нових технологій і ліберальної глобалізації [5, с. 6].

Одна з таких небезпек для освітньої галузі — це зростаюча автоматизація навчання, яка є на службі освіти «людського ресурсу» для потреб виробництва, і ця функція бере верх над навчанням людиною і для людини, підкреслює радник Європейської комісії, професор Рікардо Петрелла у своїй статті «П'ять небезпек навчання» [5, с. 8]. Як і будь-який інший матеріальний чи нематеріальний ресурс, людський ресурс розглядається, як економічний товар, який, якщо треба, завжди має бути, і який поступово втрачає всі права соціальні, політичні чи культурні, і єдине його право — це бути рентабельним для виробництва. Тобто право людського ресурсу на існування і на доходи, залежить від його виробничих характеристик і від рентабельності для підприємства. Звідси і сучасна підміна поняття «право на працю» поняттям право на «застосування у виробничому процесі».

Для деяких керівних кадрів основна роль неперервної освіти полягає саме у тому, щоб підтримати рентабельність і можливість залучення людського ресурсу у виробництво. Саме на цьому етапі робота перестає бути соціальним поняттям.

Перехід освіти зі сфери некомерційної до сфери комерційної, від визначення освіти, як основного інструменту збереження особистості у період світової конкурентоздатності до визначення її, як галузі, що підпорядковується технології, а також використання освітньої галузі, як засіб легітимного соціального поділу суспільства, Рікардо Петрелла вважає ще однією небезпекою на шляху розвитку освіти [5, с. 9].

Водночас глобалізація збільшує майнове розмежування між бідними і багатими. Фактично, лівова частка її переваг припадає на багаті країни і багатих осіб, що може стати

передумовою виникнення між ними конфліктів. За словами Фредеріко Майора, генерального секретаря ЮНЕСКО у 1991 році, наша розсудливість і розважливість прогресує повільніше ніж наші знання і цілі, які людина поставила перед собою, і можуть привести до її власного кінця. І тому у боротьбі з дегуманізацією необхідно спиратися не тільки на науку, але й на моральні цінності, не тільки на розум, але й на уяву, на творчий підхід. Це завдання педагогів, зазначає Ф. Майор [4].

На думку учасників Римського клубу можливість покращити ситуацію людства полягає у врахуванні етичного моменту в освітній галузі. Отже освіта потребує педагогів з новим мисленням і якостями, які б включали в себе, зокрема, здатність до інновацій, глобальне бачення, освітню етику і вміння навчати. Всі ці якості мають особливе значення для вчителя, викладача, який працює з інформаційно-телекомунікаційними технологіями [3].

Як тільки було визначено основним освітнім завданням підготовку людського ресурсу для служби на підприємстві чи у компанії, ринок та приватний капітал почав нав'язувати освіті свої пріоритети та цілі. Навчання все частіше розглядається як ринкове поняття. Рікардо Петрелла наводить приклади цього процесу у Північній Америці. Він говорить про постійну практику вживання таких виразів, як «освітній ринок», «освітній бізнес», «ринок педагогічних послуг», «освітнє підприємство», «ринок викладачів та учнів». І не дивно, що у Ванкувері, у Канаді, у 2000 році пройшли перші збори Світового ринку освіти (*Marché mondial de l'éducation (World Education Market)*). Для більшості учасників, за словами Рікардо Петрелла, комерціалізація освіти не викликала жодних сумнівів, питання полягало лише в тому, хто і що буде продавати на світовому ринку і за якими правилами [5]. Видавці мультимедійної продукції, розробники та постачальники послуг «онлайн», або дистанційного навчання, оператори телекомунікаційних систем, комп'ютерні компанії будуть суб'єктами на цьому ринку. Вони вже інвестували значні кошти у продукт, який буде продаватись на ринку освіти. Багато з цих підприємств уже тепер пропонують розроблені програми інтерактивного навчання. Віртуальні університети ростуть з надзвичайною швидкістю, перетинаючи національні кордони, пропонуючи свої послуги для будь-яких потреб і можливостей. За прогнозами Американського інвестиційного банку Мерил Лінч (*Meryll Lynch*) кількість молодих людей, які навчаються у вищих навчальних закладах зросте до 160 млн. до 2025 року. На сучасному етапі їх налічується 84 млн., з них 40 млн. навчається дистанційно. Можна собі уявити, яким буде цей ринок через чверть століття — підкреслює Рікардо Петрелла [5].

У всіх розвинутих країнах спостерігається тенденція розвитку освітньої галузі на базі індивідуального підходу до навчання, дистанційно, без обмежень у часі та просторі, навчання протягом усього життя та на власний вибір особи. І ця тенденція веде до можливості широкого застосування принципів вільної торгівлі до освітньої галузі. На наш погляд, саме це і відбувається тепер у Західній Європі. Наприклад у Польщі дуже розповсюджені комерційні послуги репетиторів, що надаються через програму Skype.

Усе більше і більше політичних лідерів розвинутих країн готові визнати, що ринок визначає цілі та організацію освіти. І за словами Рікардо Петрелла профспілкові, урядові та громадські організації повинні подвоїти свої зусилля, щоб протистояти цьому процесу.

Наступна третя небезпека, яку виокремлює Рікардо Петрелла, це ставлення до освіти, як до основного інструменту, який дає можливість забезпечити конкурентоздатність кожній особі, або навіть цілій державі, у період всесвітньої глобалізації, коли особливо загострюється міжнародна конкуренція. Таким чином освітня сфера може перетворитися на поле бою, де кожний бореться за себе, для досягнення більшого успіху ніж інші, з метою зайняти їх місце, а не для досягнення культури спільного життя, коли люди вчаться жити у мирі з іншими, діяти в інтересах усього суспільства. Таку ситуацію в освіті прийняли деякі навчальні заклади, влада, студенти, батьки і навіть багато профспілкових організацій. Незважаючи на спротив великої частини педагогів, систему підводять до надання переваги відбору кращих студентів, з

огляду їх соціальної позиції у суспільстві, а не оцінці конкретних їх можливостей, здібностей та зусиль. Комерціалізація освіти приводить до такої ситуації, коли основою її розвитку стають такі поняття, як «конкуренція», «вибір», «свобода» [2].

Підпорядкування освіти галузі технології Р. Петрелла визначає, як ще одну небезпеку на шляху розвитку освітньої галузі. Починаючи з 70-х років у суспільстві панує думка, що виключно технологія є основною рушійною силою змін у суспільстві, і в цей же час широкого розповсюдження набуло твердження про її першість, необхідність її сприйняття, про її неминучість і нездоланність. А інновації, які вона приносить, розглядаються, як сприяння прогресу людства та суспільства. Для більшості лідерів, сучасна глобалізація тісно пов'язана з технологічним прогресом і протистояти цьому процесу є абсурдно. Отже основна роль, яка відводиться освіті зводиться до забезпечення нових поколінь умінням зрозуміти ці зміни і надати їм інструменти для швидкої адаптації до сучасних умов.

Використання системи освіти, як засіб легітимізації нових форм суспільного поділу Рікардо Петрелла вважає п'ятою небезпекою, або пасткою для освітньої галузі. У цій ситуації економіка і суспільний розвиток розвинутих країн перейдуть з площини індустріальної, заснованої на матеріальних ресурсах і матеріальній власності (земля, енергія, сталь, бетон...), у площину знань, засновану в основному на нематеріальних ресурсах та капіталах (знання, інформація, зв'язок, логістика). Учений зазначає, що знання стане основним джерелом нової економіки, народженої швидким розвитком мультимедійних засобів, цифрової мережі та їх похідних, а саме «е-торгівлі», «е-транспорту», «е-освіти», «е-підприємства», «е-робітника». У цьому контексті підприємство розглядається, як основний суб'єкт та місце сприяння, організації, виробництва, оцінки і розподілу знань, у яких виникає потреба [5].

Одним з основних завдань у системі досліджень державної політики та освіти на сучасному етапі розвитку суспільства є поширення підприємницьких здібностей та створення бізнесових осередків у наукових колах, в середніх та вищих навчальних закладах. Таким чином відбувається динамізація освітньої системи з метою створення сприятливих умов для підготовки молодого покоління до розбудови нового суспільства — суспільства знань. Але, як зазначає Рікардо Петрелла, одночасно з цим процесом, у всьому світі відбувається нове соціальне розшарування між кваліфікованими і некваліфікованими кадрами, тобто тими, які мають доступ до необхідних знань і тими, які позбавлені такого доступу. Таке розшарування поглиблює проблему нерівноправності доступу до базової освіти. Знання стають основним матеріалом побудови нової стіни, «стіни знань» між людськими ресурсами, одні з яких зуміли отримати необхідні знання і престижні професії, які є затребувані тепер, і вже створили професійні асоціації, а інші таких знань не досягли, відповідно і престижних професій, на які є попит, не отримали, але поповнили ряди новоствореного пролетаріату світового капіталу. Такі реалії йдуть у розріз з метою, що переслідувала Рада Європи у Лісабоні у березні 2000 та у Фейрі у червні 2000 року на своїх засіданнях, коли наголошувала на потребі адаптації європейських освітніх і навчальних систем до потреб науково обґрунтованої економіки та проголошувала просування нових базових умінь і навиків, зокрема, щодо інформаційних технологій, як одну з трьох головних складових нового підходу в освіті. У грудні 2003 року на засіданні Європейського парламенту було прийняте рішення про адаптацію багаторічної програми (на 2004-2006 роки) щодо ефективної інтеграції інформаційних і комунікаційних технологій (ІСТ) у систему освіти та навчання в Європі. Отже пріоритетним завданням європейських країн є і залишається розбудова «е-Європи», з метою створення до 2015 року «е-економіки», найбільш конкурентоздатної у світовому масштабі.

З метою створення конкурентоздатного людського ресурсу, європейське суспільство вирішило забезпечити кожному члену свого суспільства доступ до цифрової освіти, починаючи з дитячого садка і початкової школи. У Північній Америці цей процес почався ще наприкінці дев'яностих років. Критикуючи європейське суспільство за намагання

якнайшвидше створити людський ресурс, який міг би конкурувати з людським ресурсом Північної Америки, Р. Петрелла вказує на порівняно невисокий рівень освіти у США за показниками дослідження, які щорічно проводяться Організацією економічного співробітництва та розвитку, з огляду на те, що ця країна є найбільш розвинута у галузі інформаційних технологій, мультимедіа та Інтернету [7].

Висновки. Р. Петрелла критично оцінює базову освіту у Великобританії і соціальну нерівноправність, яка панує у галузі її вищої освіти. Учений заперечує необхідність комп'ютеризації освіти у молодшій школі, підкреслюючи життєву необхідність особистих зв'язків дітей молодшого віку з дорослими, а комп'ютери з раннього шкільного віку можуть позбавити їх цих основних стосунків. У статті автор наводить приклади альтернативної освітньої політики «Якісна освіта для всіх», яку проводять такі організації як Оксфам і Інтернаціонал освіти. Така освітня політика, яка сконцентрована на розвитку, збереженні і поділу спільних надбань, якими є знання і вміння, змогла б сприяти світовому економічному, соціальному і демократичному розвитку. При створенні «Європи» ця освітня політика надала б пріоритетне значення вихованню нового покоління громадян, які б володіли знаннями і навичками, що вимагають нової логіки: економіки соціальної, солідарної, місцевої і економіки, що побудована на співпраці. Така освіта надала б основне значення співпраці з іншими спільнотами, регіонами і народами світу, щоб відвернути сучасну тенденцію поширення приватної власності на знання.

Література:

1. Скотт П. Глобализация и университет // ВВШ «Alma Mater». — 2000. — № 4. — С. 3-8.
2. Brown Ph. The globalization of positional competition Sociology. // Cambridge. — 2000. — Vol. 34. — № 4. — P. 633-653.
3. King, A. & Schneider, B. Questions de survie : la révolution mondiale a commencé// Paris: Editions Calmann-Levy. — 1991. — P.20 —28.
4. Mayor, F. Demain est toujours trop tard. // Paris: Editions Economica. — 1991. — P.34-40.
5. Petrella, R. L'enseignement pris en otage. Cinq pièges tendus à l'éducation // Paris: «Le monde diplomatique». — ОСТОБРЕ 2000. — P.6-10.
6. Деланти Д. Новые модели университетов. [Електронный ресурс] /, Д. Деланти //— Режим доступу: <http://socio.tamp.ru/1.htm>.
7. Education at a Glance: OECD Indicators [Електронный ресурс] /, Regards sur l'education: les indicateurs de l'OCDE// — Paris. OECD. 1993. — Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-1993>
8. Pouts-Lajus, Serge. Une question impossible [Електронный ресурс] /, Serge Pouts-Lajus// Texte en discussion. — 2006. — №7. — Режим доступу: <http://edutice.archives-ouvertes.fr/docs/00/00/16/30/HTML/index.html>.
9. Sommet mondial sur la société de l'information. [Електронный ресурс] / Union internationale des télécommunications. — 2006. — Режим доступу: <http://www.itu.int/itu-news/issue/2001/10/wsis-fr.htm>.

Стаття має на меті зробити аналіз поняття глобалізації, її викликів, а також можливих відповідей на них через призму процесів, що відбуваються у сфері вищої освіти. Автор розглядає оцінки вчених позитивних та негативних впливів глобалізації на вищу освіту у світі та окреслює роль дистанційного навчання у глобалізаційних процесах.

Ключові слова: глобалізація, інформаційно-комунікаційних технології, вища освіта, інтернаціоналізація освіти, мережа, дистанційне навчання, освітні технології, комунікаційні процеси, автоматизація навчання.

Статья имеет целью проанализировать понятие глобализации, ее вызовы, а также возможные ответы на них через призму процессов, происходящих в области высшего образования. Автор рассматривает оценки ученых положительных и отрицательных влияний глобализации на высшее образование в мире и определяет роль дистанционного обучения в глобализационных процессах.

Ключевые слова: глобализация, информационно-коммуникационные технологии, высшее образование, интернационализация образования, сеть, дистанционное обучение, образовательные технологии, коммуникационные процессы, автоматизация обучения.

Article aims to analyze the concept of globalization, its challenges, and possible responses to them through

the prism of the processes occurring in the field of higher education. The author examines the scientific evaluations of the positive and negative impacts of globalization on higher education in the world and outlines the role of distance learning in the globalization process.

Keywords: *globalization, information and communication technologies, higher education, internationalization of education, network, distance learning, educational technology, communication processes, learning automatization.*